

Geschiedenis in 22 vensters

Mirakel, tabaksplantages, zwerfkei en evacuatie, wat hebben deze woorden gemeen? Ze behoren tot de gebeurtenissen die je moet kennen om je Amersfoorter te voelen.

door **LYDIA EDELKOORT**

De canon is het verhaal van de stad die wij gezamenlijk bewonen. Dat was de gedachte van een presentatie bij de Maand van de Geschiedenis 2011. Zoals de canon van Nederland het verhaal is 'van het land dat wij gezamenlijk bewonen, ... hoe Nederland zich heeft ontwikkeld tot het land waarin we nu leven', aldus de canon-website www.entoen.nu.

De Nederlandse canon verscheen in 2006, met vijftig vensters en veertien hoofdlijnen. Vensters zijn er voor belangrijke personen en gebeurtenissen, de hoofdlijnen zorgen voor de dwarsverbanden tussen de afzonderlijke vensters. De canon veroorzaakte veel gekrakeel onder historici. Waarom is die nodig, waarom is er gekozen voor deze vensters en is de canon niet te veel Holland-georiënteerd? Een enkel venster werd al na korte tijd vervangen, zoals in 2007 het venster Boekdrukkunst plaatsmaakte voor Christiaan Huygens (1629-1695). Maar ondanks bezwaren en wijzigingen werd de canon van Nederland in 2010 officieel opgenomen in de kerndoelen voor het primair en voortgezet onderwijs.

CANONS VAN DE PROVINCIES

In navolging van de canon van Nederland verscheen een golf aan canons, ook niet-historische zoals de Bèta-canon, vijftig belangrijke onderwerpen uit de exacte wetenschappen en techniek. Maar er kwamen vooral historische canons en zo verscheen in 2009 het kleine zusje van www.entoen.nu, de website www.regiocanons.nl: *wat iedereen zou moeten weten over geschiedenis en erfgoed*

in zijn buurt. Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) nam het in 2008-2009 op zich om vier Utrechtse regiocanons samen te stellen, onder andere die van Eemland. Verschillende avonden zaten amateurhistorici en professionals met elkaar aan tafel om te 'onderhandelen' over de keuze van de regio-vensters, geïnspireerd door en voortbordurend op de Nederlandse canon. Resultaat: de canon van Eemland met 31 vensters, variërend van het stedelijke venster *Stadsrechten 1259-1450/Handel en ontstaan van steden* tot het plattelandsvenster *Boerenleenbank en coöperatie 1909/Veranderingen in de landbouw*.

CANON VAN DE STAD AMERSFOORT

In diezelfde tijd waren in verschillende openbare bibliotheken Historische Informatiepunten ingericht, de zogenoemde HIP's. Daartoe werden lokale canons ontwikkeld, waaronder een van Amersfoort, die werd samengesteld in overleg tussen Archief Eemland en Museum Flehite. Er was dus al een goede eerste versie van een Amers-

Links: de muurhuizen op het tracé van de eerste stadsmuur.

Rechts: het eerste station van Amersfoort aan het Smallepad, 1863 (Archief Eemland).

foortse canon toen burgemeester Van Vliet de Amersfoortse bevolking enige historische kennis wilde bijbrengen in de aanloop van het feestjaar 2009/750 jaar stadsrechten. De vernieuwde Amersfoortse canon werd in maart 2009 gepresenteerd als een grote plattegrond, als sticker op de vloer van de hal van het stadhuis. Die uitvoering betekende dat je over en door de geschiedenis van de stad kon lopen. Maar het betekende ook dat de canonvensters zo verspreid mogelijk over het grondgebied van het huidige Amersfoort moesten liggen.

De vraag *waar* iets gebeurd was, was dan ook een belangrijk criterium. Nadrukkelijk werd gezocht naar gebeurtenissen buiten de historische binnenstad. Zo maakten we de IJzertijd-boeren in Zielhorst tot de eerste Amersfoorters *avant la lettre* en het eerste canon-venster. Direct daarop volgt natuurlijk de vraag *wat* er gebeurde: wat was bepalend voor de ontwikkeling tot de stad zoals die

nu bestaat. Het voorbeeld bij uitstek van dit type venster is natuurlijk de stadsrechtverlening in 1259, een formele juridische gebeurtenis op perkament, die echter in de stad goed zichtbaar is in de muurhuizen op het tracé van de eerste stadsmuur. Het stadsrecht betekende immers ook dat de stad zich mocht verdedigen door die muur te bouwen.

De *zichtbaarheid* anno nu van de gebeurtenis van toen was dus een belangrijk criterium om de Amersfoorters te betrekken bij de geschiedenis van hun stad. De komst van de Spoorwegen in 1863 is een goed voorbeeldvenster: het eerste station van Amersfoort aan het Smallepad bestaat nog steeds.

We zochten ook naar *wie* de geschiedenis van de stad heeft gemaakt, de mensen in en achter de feiten. Niet alle gebeurtenissen zijn in een menselijke maat uit te drukken, maar gelukkig zijn er bekende Amersfoorters, die hun sporen in het huidige Amersfoort hebben achtergelaten en zo hun plaats in de canon hebben verdiend. Sommigen hebben een hoog Amersfoort-gehalte, zoals bouwmeester/schilder Jacob van Campen, die geregeld in Huis Randenbroek verbleef. Dan zijn de in Amersfoort geboren Johan van Oldenbarnevelt of Piet Mondriaan minder van betekenis voor de stad geweest, maar het geeft toch een trots gevoel in het buitenland bij een schilderij van Piet Mondriaan te lezen dat hij in Amersfoort is geboren.

UITBREIDING 2011

De canon volgens de vloersticker vertegenwoordigde de geschiedenis van de stad volledig, zo dachten wij in 2009. Maar bij de hernieuwde presentatie tijdens de Maand van de Geschiedenis in oktober 2011 beseften we dat bepalende ontwikkelingen in de stadsgeschiedenis misten en alsnog moeten worden toegevoegd. Waarom zit de ontwikkeling na 1380 van Amersfoort tot religieus centrum niet in de canon, de Sint-Aagtenkapel als zichtbaar bewijs? Hoe konden we de eerste stadsuitbreiding na de Tweede Wereldoorlog vergeten, de Bloemblad-theorie waaruit Kruiskamp, Liendert en Rustenburg zijn ontstaan?

Zo blijkt de Amersfoortse canon niet te bestaan, maar zich door te ontwikkelen, door een frisse blik van anderen. De volgende lezing zal dan ook niet meer heten *Twintig gebeurtenissen die je moet kennen om je Amersfoorter te voelen*, maar zal gaan over *Twee-en-twintig belangrijke gebeurtenissen*. Of komt er uit deze publicatie nog een gebeurtenis voort die ook echt niet gemist kan worden in de canon van Amersfoort?

Lydia Edelkoort is historicus en medewerker publiek & presentatie van Museum Flehite.

CANON VAN AMERSFOORT 2009

700 v. Chr.	Eerste IJzertijdboeren
1259	Stadsrechten voor Amersfoort. Aanleg eerste stadsmuur
1380-1450	Nieuwe tweede stadsmuur om een groter gebied
1444	Maria-mirakel: bouw Onze-Lieve-Vrouwekapel (1457)
1547	Johan van Oldenbarnevelt geboren in Amersfoort: bekend staatsman
1626	Jacob van Campen woont in Amersfoort: bouwmeester/schilder
1661	Everard Meyster laat zwerfkei de stad intrekken
1671	Matthias Withoos (geb. Amersfoort 1627) schildert groot stadsgezicht
1680-1780	Tabak in en rond Amersfoort brengt welvaart
1829-1844	Aanleg plantsoenen na afbraak oude stadsmuur
1860	Amersfoort garnizoensstad
1863	Amersfoort aan het spoor: industrialisatie
1872	Piet Mondriaan geboren in Amersfoort
1914-1918	Eerste Wereldoorlog: Belgische soldaten en burgers opgevangen in Amersfoort
1934-1940	Crisis: werkloze arbeiders graven Valleikanaal, Bosvijver en Bosbad
1940	10-16 mei begin oorlog: evacuatie 40.000 Amersfoorters
1941-1945	In Kamp Amersfoort zitten 35.000 gevangenen
1960	Armando wordt in zijn werk geïnspireerd door Kamp Amersfoort
1970	De eerste nieuwe Amersfoorters; na gastarbeiders volgen asielzoekers
1990-1995-2007	Amersfoort Groeistad: Kattenbroek, Nieuwland, Vathorst